

T.C. HALKLARIN EŞİTLİK VE DEMOKRASİ PARTİSİ
GRUP BAŞKANLIĞI

Sayı : 20190

Tarih : 1.10.2026

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

1980-2026 Döneminde Zorla Yerinden Edilenlerin Geri Dönüşü, Zararlarının Giderilmesi İle Hakikat Ve Adaletin Tesisi Hakkında Kanun Teklifim gerekçesi ile birlikte ekte sunulmuştur.

Gereğini saygılarımla arz ederim.01/10/2026

Öznur Bartin
Hakkâri Milletvekili

TBMM BAŞKANLIĞI	
Tali Komisyon	Adalet , İçişleri , İnsan Haklarını İnceleme
Esas Komisyon	Anayasa
Tarih: 6-10-2026	Esas No:2/3931

T B M M KANUNLAR ve KARARLAR BŞK.LİĞİ
0 5 Ekim 2026
Numara:

0 5 Ekim 2026
No: 1953428

GENEL GEREKÇE

Türkiye'nin yakın tarihinde, özellikle 1980 sonrasındaki silahlı çatışma, olağanüstü hâl uygulamaları, güvenlik politikaları ve bunlarla bağlantılı idari ve fiilî uygulamalar sonucunda önemli ölçekte zorla yerinden edilme yaşanmıştır. Bu dönemde köy ve mezraların boşaltılması, bazı yerleşim yerlerinin yakılması veya yıkılması, konutlara ve taşınmazlara erişimin engellenmesi, tarımsal ve hayvansal üretim faaliyetlerinin kesintiye uğraması, geçim kaynaklarının kaybı ve toplumsal yaşamın parçalanması, yalnızca bireysel ve ekonomik zararlar doğurmamış; kuşaklar boyunca devam eden sosyal, kültürel ve siyasal sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle söz konusu mağduriyetlerin yalnızca geçmişte gerçekleşmiş münferit ekonomik zararlar olarak değil, temel hak ve özgürlüklerin korunması, etkili giderim ve toplumsal barış bakımından ele alınması gerekmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 20. Dönem 10/25 sayılı Boşaltılan Köyler Araştırma Komisyonu kapsamında ortaya konulan verilere göre 20 ilde 905 köy ve 2.523 mezra olmak üzere toplam 3.428 yerleşim birimi boşaltılmış; İçişleri Bakanlığı verilerine göre 378.335 kişi yerinden edilmiştir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yürütülen araştırmada ise yerinden edilen kişi sayısına ilişkin 953.680 ile 1.201.000 arasında değişen bir tahmin ortaya konulmuştur. Resmî ve sivil kaynaklar arasındaki bu farklılık, zorla yerinden edilmenin kapsamına ilişkin bugüne kadar bütünlüklü, erişilebilir ve tek bir kamusal envanter oluşturulmadığını göstermektedir. Bu nedenle teklifin temel yaklaşımı, yalnızca belirli bir sayıyı esas almak yerine, yerinden edilme olgusunun ve bundan etkilenen kişi, aile ve yerleşim birimlerinin kapsamlı biçimde tespit edilmesine dayanmaktadır.

Zorla yerinden edilmenin sonuçları, ikamet edilen yerin terk edilmesiyle sınırlı değildir. Yerinden edilen kişiler çoğu durumda konutlarını, topraklarını, tarımsal üretim araçlarını, hayvanlarını, iş ve gelir kaynaklarını, sosyal dayanışma ağlarını ve kültürel yaşam alanlarını kaybetmiş veya bunlara erişemez hâle gelmiştir. Bu nedenle giderim politikasının yalnızca geçmişteki maddi zararın parasal karşılığının ödenmesine indirgenmesi, ihlal sonucunda ortaya çıkan çok boyutlu kaybı karşılamaya elverişli değildir. Restitüsyon, tazminat, rehabilitasyon, tatmin ve ihlallerin tekrarlanmamasına yönelik güvencelerin birlikte ele alınması, etkili giderimin zorunlu unsurlarını oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 60/147 sayılı Kararı da ağır insan hakları ihlalleri bakımından giderimin, ihlalin ağırlığı ve uğranılan zararlar orantılı, yeterli, etkili ve kapsamlı olmasını; mümkün olduğu ölçüde kişinin ihlalden önceki durumuna döndürülmesini ve mülkiyetin iadesi, tazminat, rehabilitasyon, tatmin ve tekrarlanmama güvencelerinin birlikte değerlendirilmesini öngörmektedir.

Anayasa'nın eşitlik ilkesi, yaşam hakkı ve kişinin maddi ve manevi varlığının korunması, mülkiyet hakkı ile hak arama ve etkili başvuru güvenceleri; devletin geçmişte meydana gelen hak ihlallerinin sonuçlarını gidermeye yönelik etkili mekanizmalar oluşturmasını gerekli kılan anayasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Anayasa'nın 10'uncu maddesi herkesin kanun önünde eşit olduğunu ve idarenin bütün işlemlerinde eşitlik ilkesine uygun hareket etmek zorunda bulunduğunu; 17'nci maddesi yaşam ile maddi ve manevi varlığın korunmasını; 35'inci maddesi mülkiyet ve miras hakkını; 36'ncı maddesi hak arama ve adil yargılanma hakkını; 40'nci maddesi ise ihlal edilen haklara karşı etkili başvuru ve devletin belirli koşullarda tazmin yükümlülüğünü güvence altına almaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Doğan ve Diğerleri/Türkiye kararında, köylerinden ayrılmak zorunda kalan kişilerin evlerine ve geçim kaynaklarına erişememelerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8'inci maddesi ile Ek 1 No.lu Protokol'ün 1'nci maddesi bakımından sonuç doğurduğu ve etkili bir iç hukuk yolunun bulunmamasının 13'üncü maddeyle bağdaşmadığı tespit edilmiştir. Mahkeme ayrıca, güvenlik gerekçesiyle erişimin uzun süre engellenmesi karşısında devlet makamlarının gönüllü, güvenli ve onurlu geri dönüşün koşullarını oluşturma ve kalıcı geri dönüşü mümkün kılacak araçları sağlama yönündeki

sorumluluğuna dikkat çekmiştir. Bu içtihat, köy boşaltmalarının yalnızca taşınmaz değerinin kaybına indirgenemeyeceğini; konut, aile hayatı, geçim kaynakları ve etkili başvuru hakkıyla birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

2004 yılında kabul edilen 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun, belirli zararların idari yollarla giderilmesine yönelik bir mekanizma oluşturmuş olmakla birlikte, bu teklifin hedeflediği kapsamlı giderim ve geçmişle yüzleşme rejimini tek başına karşılamamaktadır. Özellikle manevi zarar, mülkiyetin ve yaşam alanının restitüsyonu, kalıcı ve sürdürülebilir geri dönüşün koşullarının oluşturulması, hakikat hakkı, kayıp kişilerin akıbetlerinin ortaya çıkarılması ve ağır insan hakları ihlallerine ilişkin etkili soruşturma süreçleri bakımından daha bütünlüklü bir hukuki çerçeveye ihtiyaç bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesinin 2025 tarihli kararında da 5233 sayılı Kanun'daki başvuru sürelerinin mahkemeye erişim ve kanunilik bakımından doğurabileceği sorunlar ortaya konulmuş; özellikle başvurucunun hangi hukuki rejime göre başvurması gerektiğinin öngörülebilir olması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu nedenle teklif, mevcut başvuru ve tazmin mekanizmalarının yerine geçmekten ziyade, geçmiş döneme ilişkin mağduriyetlerin özel olarak ele alınmasını sağlayacak yeni ve tamamlayıcı bir başvuru rejimi öngörmektedir. Daha önce 5233 sayılı Kanun veya diğer mevzuat kapsamında başvuru yapılmış olması, yeni mekanizmaya başvuru hakkını ortadan kaldırmamakta; böylece farklı hukuki yollara başvurmuş olmaktan dolayı hak kaybı oluşmasının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

Teklifin temel yaklaşımı, zorla yerinden edilen kişilerin “yardım” veya “sosyal destek” alan kişiler olarak değil, ihlal edilmiş haklarının sahibi olan yurttaşlar olarak kabul edilmesidir. Buna bağlı olarak geri dönüş, idarenin takdirine bırakılan bir sosyal politika tedbiri değil; güvenli, gönüllü, onurlu ve sürdürülebilir biçimde kullanılabilmesi gereken bir hak olarak ele alınmaktadır. Birleşmiş Milletler Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeleri de geri dönüşün ayrımcılığa uğramaksızın gerçekleştirilmesini, kamu hizmetlerine eşit erişimi ve terk edilen mal ve mülkün mümkün olduğunca iadesini; iadenin mümkün olmaması hâlinde ise uygun ve adil tazmin mekanizmalarının işletilmesini öngörmektedir.

Bu çerçevede geri dönüşün yalnızca konutların yeniden yapılmasıyla tamamlanmış sayılması mümkün değildir. Geri dönüşün sürdürülebilirliği için yolların, içme ve kullanma suyu sistemlerinin, kanalizasyonun, elektrik ve haberleşme altyapısının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, ulaşım imkânlarının ve diğer temel kamu hizmetlerinin yeniden kurulması; tarım, hayvancılık, arıcılık ve diğer kırsal üretim biçimlerinin yeniden canlandırılması; üretim araçlarına erişimin, kooperatifleşmenin ve küçük üreticinin desteklenmesinin sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle teklif, geri dönüşü yalnızca konut ve mülkiyet meselesi olarak değil, sosyal, ekonomik ve kültürel yeniden inşaa süreci olarak düzenlemektedir.

Teklif aynı zamanda eşit yurttaşlık ilkesini esas almaktadır. Hak sahipliği herhangi bir etnik, dilsel, inançsal veya siyasal aidiyete bağlanmamakta; temel ölçüt zorla yerinden edilmenin ve buna bağlı ihlalin somut olarak gerçekleşmiş olması olarak belirlenmektedir. Bununla birlikte, düzenlemenin özellikle ağır sonuçlarını yaşadığı kabul edilen bölgelerde yaşayan kişilerin tarihsel ve toplumsal deneyimleri dikkate alınmakta; ayrımcılık yasağı, kamu hizmetlerine eşit erişim ve demokratik katılım esas alınmaktadır. Bu yaklaşım, hak sahipliğini kimlik üzerinden değil ihlal ve zarar üzerinden tanımlayan evrensel insan hakları anlayışıyla uyumludur.

Teklifin yaklaşımı bakımından Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun 18 Şubat 2026 tarihinde kabul ettiği rapor da önem taşımaktadır. Komisyon raporunda sürecin yalnızca güvenlik ve silah bırakma ekseninde değerlendirilmemesi; demokratikleşme, eşit yurttaşlık, hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ile ekonomik kalkınmanın birlikte ele alınması gerektiğine ilişkin ortak değerlendirmelere yer verilmiştir.

Partimiz, DEM Parti tarafından Komisyona sunulan 10 Aralık 2025 tarihli raporda ise boşaltılan köylerin yeniden yerleşime açılması, yerinden edilenlerin tazminatlarının güncel değerler üzerinden ödenmesi, kırsal kalkınma programlarının oluşturulması, Hakikat ve Adalet Komisyonunun kurulması, toplu mezarların araştırılması, kayıpların akıbetlerinin ortaya çıkarılması, arşivlerin açılması ve geçmişle yüzleşmenin kurumsallaştırılması özel başlıklar hâlinde ortaya konulmuştur. Aynı raporda eşit yurttaşlık, demokratik katılım, yerel demokrasi, katılımcılık ve toplumsal barışın güçlendirilmesi birbiriyle bağlantılı başlıklar olarak ele alınmıştır. Bu Kanun Teklifimiz, söz konusu yaklaşımın özellikle zorla yerinden edilme, giderim, hakikat ve adalet alanındaki somut hukuki karşılığını oluşturmayı amaçlamaktadır.

Hakikat hakkı, teklifin diğer temel sütununu oluşturmaktadır. Geçmişte yaşanan köy boşaltmaları, zorla kaybetmeler, faili meçhul cinayetler, yargısız infazlar ve diğer ağır insan hakları ihlallerinin yalnızca zamanaşımı veya dosyaların zaman içerisinde kapanması nedeniyle kamusal hafızadan silinmesi, mağdurların adalet hakkını ortadan kaldırmamaktadır. Hakikat hakkı; kayıp kişilerin akıbetinin öğrenilmesini, ihlallerin hangi koşullarda gerçekleştiğinin ortaya çıkarılmasını, kamu kurumlarının rolünün araştırılmasını, mağdurların tanınmasını ve ihlallerin yeniden yaşanmasını önleyecek kurumsal tedbirlerin geliştirilmesini içerir.

Bu nedenle teklif, TBMM bünyesinde Hakikat ve Adaletin Tesisi Komisyonunun kurulmasını ve Komisyonun yalnızca olayları belgeleyen bir araştırma organı olarak değil, elde edilen bulguları ilgili kamu kurumlarına ileten, mağdur ve tanıkların görüşlerini alan ve toplumsal barış, hakikat, giderim ve tekrarlanmama güvenceleri konusunda öneriler geliştiren bir yapı olarak çalışmasını öngörmektedir. Bunun yanında maddi zararların tespit ve tazmini için il düzeyinde ayrı zarar tespit kurullarının oluşturulması suretiyle hakikat araştırması ile bireysel zararların belirlenmesi birbirinden ayrılmaktadır. Böylece hem kurumsal uzmanlaşma hem de görev ve yetki ayrımı sağlanmaktadır.

Teklifin cezasızlıkla mücadele boyutu, toplu bir cezalandırma mantığına değil, bireyselleştirilmiş hukuki sorumluluk ve etkili soruşturma ilkelerine dayanmaktadır. Amaç, herhangi bir kişi veya kurum hakkında önceden suçluluk karinesi oluşturmak değil; geçmişte gerçekleştiği iddia edilen ağır ihlallerin bağımsız, etkili, tarafsız ve gerektiğinde resen araştırılmasını; kişisel sorumluluk tespit edildiğinde ilgili adli makamların harekete geçirilmesini sağlamaktır. Böylelikle hakikat arayışı ile ceza adaleti birbirini tamamlayan, fakat birbirinin yerine geçmeyen iki ayrı mekanizma olarak kurgulanmaktadır.

Teklif, kadınların, çocukların, yaşlıların, engellilerin, ağır yaralanma ve sakatlanma yaşayanların ve kayıp yakınlarının özgül ihtiyaçlarının giderim politikalarında dikkate alınmasını gerektiren hak temelli yaklaşımı da esas almaktadır. Özellikle zorunlu göçün yarattığı ekonomik ve sosyal kayıpların kadınlar ve çocuklar üzerindeki uzun vadeli etkileri ile kayıp yakınlarının yıllarca süren belirsizlik hâli, salt parasal tazminatla giderilemeyecek zarar alanlarıdır. Bu nedenle fiziksel ve psikososyal rehabilitasyon, sosyal bütünleşme, aile hayatının yeniden kurulması ve mağdurların karar alma süreçlerine katılımı, giderimin tamamlayıcı unsurları olarak görülmektedir. Partimiz, DEM Parti'nin raporunda da zorunlu göç, köy boşaltmaları ve kadınların özgül mağduriyetleri ile hakikat ve adalet mekanizmalarının bu deneyimleri ayrıca dikkate alması gerektiği vurgulanmıştır.

Başvuru ve karar süreçlerinin açık, ulaşılabilir ve denetlenebilir olması da teklifin önemli bir unsurudur. Hak sahiplerine idari başvuru olanağı tanınması, daha önce başka kanunlara göre başvurmuş olmanın hak kaybına yol açmaması, kararların gerekçeli olması, itiraz ve yargı yolunun açık tutulması; etkili başvuru ve hukuk devleti ilkelerinin gereğidir. Anayasa Mahkemesinin 2025 tarihli 5233 sayılı Kanun kararında da başvuru süresine ilişkin kurallar bakımından öngörülebilirlik ve mahkemeye erişim hakkı üzerinde özellikle durulmuş olması, yeni düzenlemenin açık ve hak kaybını önleyici şekilde tasarlanmasını gerekli kılmaktadır.

Teklifin bir diğ er temel unsuru, zararların g un un ekonomik ko şullarına g ore ve ger çek kaybı kar şılacak şekilde değerlendirilmesidir. Uzun yıllar boyunca m l k nden, üretiminden veya geçim kaynağından yararlanamayan bir ki şinin geçmişteki nominal değerler üzerinden tazmin edilmesi, uğranılan zararın gerçek anlamda giderilmesine yeterli olmayacaktır. Bu nedenle zarar tespitinde güncel ekonomik ko şulların, taşınmazın niteliğinin, üretim ve gelir kayıplarının ve diğer somut zarar unsurlarının dikkate alınması öngörülmektedir. Mülkiyet kaybı ile fiilî kullanım ve zilyetlik ili şkilerinin birbirinden ayrıştırılmaması da özellikle tapu kaydı bulunmayan kırsal yerleşimlerde fiilî hak sahiplerinin dı şlanması n önlenmesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu Kanun Teklifimiz; zorla yerinden edilmenin sonuçlarını gidermeyi yalnızca tazminat ödemeye indirmeyen, geri d n    bir hak olarak kabul eden, mülkiyet ve geçim kaynaklarının yeniden tesisini, kamu hizmetlerine eşit erişimi, toplumsal ve ekonomik yeniden in ayı, hakikat hakkını, kayıpların akıbetinin ortaya çıkarılmasını, mağdurların tanınmasını, etkili ba şvuruyu ve cezasızlıkla mücadeleyi aynı hukuki çerçevede bir araya getiren bir düzenleme öngörmektedir.

Kalıcı toplumsal barışın yalnızca  atı ması zlı ın sa lanması ndan ibaret olmadığı; hukuk devleti, eşit yurttaşlık, insan onuru, hakikat, adalet, giderim ve demokratik katılımın birlikte güvence altına alınmasıyla kalıcılaşabilece i kabul edilmektedir. Bu bakımdan teklif, geçmiş ma duriyetleri geleceğe taşımamak, yerinden edilen ki şilerin yaşam alanlarıyla ba larını yeniden kurmak ve ağır insan hakları ihlallerinin tekrarını önleyecek kurumsal güvenceler oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.

Teklifimizin esası, geçmişin ink arı ile geleceğin kurulamayaca ı; ancak geçmişin hakikat, hukuk ve adalet temelinde ele alınmasıyla onurlu ve eşit bir ortak yaşamın kurumsal zemininin g  lendirilebilece i anlayışına dayanmaktadır.

MADDE GEREKÇELERİ

MADDE 1

Madde ile Kanunun temel amacı belirlenmektedir. Düzenlemenin amacı yalnızca zorla yerinden edilmeden doğan maddi zararların karşılanmasıyla sınırlı tutulmamakta; köy ve yerleşim birimlerinin boşaltılması ve yıkılması, mülkiyet ve geçim kayıpları, ağır insan hakları ihlalleri, faili meçhul cinayetler, zorla kaybetmeler ve yargısız infazlarla yüzleşme, geri dönüş ile hakikat ve adaletin tesisi aynı bütünlük içerisinde ele alınmaktadır. Böylece Kanunun, sosyal yardım veya tek başına tazminat düzenlemesi değil, giderim ve geçmişle yüzleşme rejimi olduğu açıkça ortaya konulmaktadır.

MADDE 2

Madde ile Kanunun kişi ve konu bakımından kapsamı belirlenmektedir. Düzenleme, 1980-2026 döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde yoğunlaşan silahlı çatışma, olağanüstü hâl ve güvenlik politikalarıyla bağlantılı faaliyetler nedeniyle zarar gören gerçek kişiler ile özel hukuk tüzel kişilerinin zararlarını kapsamaktadır. Böylece hak sahipliğinin etnik veya siyasi kimliğe göre değil, somut zarar ve ihlal ilişkisinin varlığına göre belirlenmesi amaçlanmakta; kapsamın belirlenmesinde objektif bir hukuki ölçüt oluşturulmaktadır.

MADDE 3

Madde ile Kanunda kullanılan kurumsal kavramların tanımlanması ve uygulamada görev ve yetki bakımından tereddütlerin önlenmesi amaçlanmaktadır. İçişleri Bakanlığı ve Bakanının, Hakikat ve Adaletin Tesisi Komisyonunun ve il zarar tespit kurullarının Kanun içerisindeki statülerinin belirginleştirilmesi, kurumlar arasındaki görev paylaşımının açık biçimde uygulanabilmesi bakımından gereklidir.

MADDE 4

Madde ile Kanunun uygulanmasında esas alınacak temel ilkeler düzenlenmektedir. Hakikat ve adalet, mağdurların onuru, cezasızlıkla mücadele, eşitlik, ayrımcılık yasağı, mülkiyetin mümkün olduğunca iadesi ve iadenin mümkün olmadığı hâllerde uygun ve adil giderim ilkeleri bütün uygulama mekanizmaları açısından bağlayıcı bir çerçeve olarak kabul edilmektedir. Komisyonun hakikat araştırması ve yönlendirme işlevi ile il zarar tespit kurullarının maddi zararları ve tazminat miktarlarını belirleme işlevinin ayrıştırılması suretiyle görevlerin kurumsal uzmanlaşmaya uygun biçimde yerine getirilmesi amaçlanmaktadır. Kanun kapsamındaki ağır ihlaller bakımından ceza zımanasının işletilmemesine ilişkin hükümle de geçmiş ağır insan hakları ihlallerinin yalnızca zamanın geçmesi nedeniyle cezasız kalmasının önlenmesi hedeflenmektedir.

MADDE 5

Madde ile Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde Hakikat ve Adaletin Tesisi Komisyonu kurulması öngörülmektedir. Hakikat araştırmasının parlamenter meşruiyet içerisinde gerçekleştirilmesi; farklı siyasi görüşlerin temsil edildiği, mağdurların ve tanıkların dinlenebildiği, kamu kurumlarından bilgi ve belge talep edilebildiği ve sonuçların TBMM'ye raporlanabildiği kurumsal bir yapı oluşturulması amaçlanmaktadır. Komisyonun süreli olarak kurulması, geçmişe ilişkin kapsamlı araştırmanın belli bir zaman dilimi içerisinde tamamlanmasını ve kurumsal sorumluluğun süreklilik içerisinde yürütülmesini hedeflemektedir.

MADDE 6

Madde ile Komisyonun araştırma, yerinde inceleme, bilgi ve belge isteme, uzman görüşüne başvurma ve kamu kurumlarına önerilerde bulunma yetkileri düzenlenmektedir. Hakikatin yalnızca resmî kayıtlardan ibaret görülmemesi; hukukçuların, insan hakları savunucularının, tarihçilerin, sosyologların, mağdur ailelerinin ve tanıkların bilgi ve deneyimlerinden yararlanılması öngörülmektedir. Böylece geçmişle yüzleşmenin çoğulcu, bilimsel ve mağdur merkezli bir yaklaşımla yürütülmesi amaçlanmaktadır. Komisyonun

doğrudan tazminat belirlememesi ise hakikat araştırması ile maddi zarar tespiti arasındaki görev ayrımını korumaktadır.

MADDE 7

Madde ile Komisyona başvuru hakkının kimler tarafından kullanılabileceği ve önceki başvuruların yeni mekanizmaya erişime etkisi düzenlenmektedir. Başvuru hakkının medeni hakları kullanma ehliyetine sahip Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile Türkiye’de ikamet eden yabancılara tanınması, etkili başvuru ilkesinin kapsamını genişletmektedir. Ayrıca daha önce 5233 sayılı Kanun veya diğer mevzuat kapsamında adli ya da idari başvuruda bulunmuş olmanın yeni başvuruya engel olmaması, geçmişte kullanılan hukuk yolları nedeniyle yeni giderim mekanizmasının dışına çıkılmasının önlenmesini amaçlamaktadır.

MADDE 8

Madde ile Komisyonun karar alma, çalışma ve raporlama usulleri belirlenmektedir. Karar yeter sayısının yüksek tutulması, Komisyon kararlarının geniş bir uzlaşya dayanmasını amaçlamaktadır. Komisyonun resen veya başvuru üzerine araştırma yapabilmesi, geçmiş dönem ihlallerinde mağdurların bilgiye veya belgelere erişememesi nedeniyle ortaya çıkabilecek hak kayıplarını azaltmaktadır. Kamu görevlisinin kişisel kusurunun tespit edilmesi hâlinde suç duyurusunda bulunulmasına ilişkin hüküm, hakikat araştırması ile ceza adaletinin bağlantısını kurmakta; ancak bireysel sorumluluğun hukuken tespit edilmesini esas almaktadır. Komisyonun raporlarının TBMM Başkanlığı aracılığıyla ilgili kamu kurumlarına iletilmesi ve önerilerin uygulanmasına ilişkin süre öngörülmesi ise hesap verebilirlik ve izlenebilirlik amacı taşımaktadır.

MADDE 9

Madde ile il düzeyinde zarar tespit kurullarının oluşturulması öngörülmektedir. Maddi zararların yerel koşullara, taşınmazların niteliğine, üretim biçimlerine ve somut olayların özelliklerine göre belirlenebilmesi için uzmanlık temelli kurulların oluşturulması amaçlanmaktadır. Kamu kurumlarının teknik uzmanlığı ile baro, ziraat odası, mimar ve mühendis odalarının mesleki katkısının aynı kurul bünyesinde bir araya getirilmesi, tespit süreçlerinde çoğulcu ve uzmanlık esaslı bir yöntem oluşturmayı hedeflemektedir.

MADDE 10

Madde ile il zarar tespit kurullarının temel görevleri belirlenmektedir. Başvuruların değerlendirilmesi, zararın varlığının ve kapsamının tespiti ve buna göre maddi tazminat miktarının belirlenmesi kurulun asli görevi olarak düzenlenmektedir. Böylece hakikat ve adalet araştırmasını yürüten Meclis Komisyonu ile bireysel ve maddi zararların idari düzeyde belirlenmesinden sorumlu kurullar arasında açık bir görev paylaşımı oluşturulmaktadır.

MADDE 11

Madde ile zararların tespiti için başvuru süresi, incelemenin tamamlanma süresi, kamu kurumlarından bilgi alınması, uzmanlardan yararlanılması ve kurul giderlerinin karşılanmasına ilişkin usuller düzenlenmektedir. Başvuru süresinin Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl olarak belirlenmesi, geçmiş dönem mağduriyetleri bakımından başvuru sahiplerine ulaşılabilir ve makul bir süre tanımayı amaçlamaktadır. Daha önce başka mevzuat kapsamında başvuru yapılmış olmasının yeni başvuruya engel olmaması da hak kaybını önleyici tamamlayıcı bir güvence oluşturmaktadır.

MADDE 12

Madde ile zararların belirlenmesinde kullanılacak deliller ve değerlendirme ölçütleri belirlenmektedir. Mağdur ve tanık anlatımları ile adli, idari ve askerî kayıtların birlikte değerlendirilmesi, özellikle aradan uzun zaman geçmiş olması nedeniyle klasik belge ve tapu kayıtlarının tek başına yeterli olmadığı durumlarda hak sahiplerinin korunmasına hizmet etmektedir. Zararların günün ekonomik koşullarına ve hakkaniyete göre belirlenmesi, gerçek kaybın giderilmesini amaçlamaktadır. Tapusu bulunmayan köy ve mezralarda beyan ve zilyetliğin dikkate alınması da kırsal yerleşimlerde fiilî kullanım ve mülkiyet ilişkilerinin

dikkate alınmasını sağlayarak belgesel eksiklik nedeniyle hak kaybı doğmasını önlemeye yöneliktir.

MADDE 13

Madde ile yaralanma, sakatlanma ve ölüm hâllerinde uygulanacak nakdî giderimin esasları düzenlenmektedir. Fiziksel zararların niteliği ve çalışma gücü kaybının derecesi bakımından farklılaştırılmış ödeme sistemi öngörülmesi, giderimin zararın ağırlığıyla orantılı biçimde belirlenmesini amaçlamaktadır. Ölüm hâlinde ödenecek tazminatın mirasçılara intikal ettirilmesine ilişkin düzenleme, mağdurun ölümü nedeniyle giderim hakkının ortadan kalkmasını önlemektedir. Ödeme hesabında onay tarihindeki gösterge ve katsayıların esas alınması ise geçmiş yıllara ait sabit nominal değerlerin güncel ekonomik gerçeklikten kopuk kalmasının önüne geçmeyi hedeflemektedir.

MADDE 14

Madde ile il zarar tespit kurullarının kararlarına karşı idari itiraz ve yargı yolunun açık tutulması düzenlenmektedir. Böylece zarar tespit kurullarının kararlarının nihai ve denetimsiz idari işlemler hâline gelmesi önlenmekte; başvurularda kararların yeniden değerlendirilmesini isteme ve nihayetinde idare mahkemelerinde dava açma imkânı sağlanmaktadır. Düzenleme, etkili başvuru ve hak arama özgürlüğünün doğal sonucu olarak idari kararların yargısal denetime tabi olmasını güvence altına almaktadır.

MADDE 15

Madde ile zarar tespit süreçlerinde görev yapan kişilerin denetimi ve bu görev sırasında ortaya çıkabilecek hukuka aykırı fiillere ilişkin sorumluluk rejimi düzenlenmektedir. Kurulların Bakanlık tarafından denetlenmesi, uygulamada birlik ve idari hesap verebilirliği sağlamayı amaçlamaktadır. Görevlilere karşı işlenen suçlar ile görevlilerin görevleri sırasında işledikleri suçların kamu görevlilerine ilişkin ceza hükümleri çerçevesinde değerlendirilmesi de görev sırasında ortaya çıkabilecek baskı, tehdit veya hukuka aykırı müdahalelere karşı kurumsal koruma sağlamayı hedeflemektedir.

MADDE 16

Madde ile Kanunun uygulanması için gerekli yönetmeliklerin belirli bir süre içinde çıkarılması hükme bağlanmaktadır. İkincil düzenlemelerin belirsiz bir tarihe bırakılmaması, Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra hak sahiplerinin başvuru ve giderim mekanizmalarına fiilen ulaşabilmeleri bakımından gereklidir. Düzenleme ile uygulamanın gecikmesi nedeniyle Kanunun amaçlarının etkisiz hâle gelmesinin önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

MADDE 17- Yürürlük maddesidir.

MADDE 18- Yürütme maddesidir.

**1980-2026 DÖNEMİNDE ZORLA YERİNDEN EDİLENLERİN GERİ
DÖNÜŞÜ, ZARARLARININ GİDERİLMESİ İLE HAKİKAT VE ADALETİN
TESİSİ HAKKINDA KANUN TEKLİFİ**

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Tanımlar ve Genel İlkeler

Amaç

MADDE 1- (1) Bu Kanunun amacı; Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde yoğunlaşan silahlı çatışma, olağanüstü hâl ve güvenlik politikaları dolayısıyla 1980-2026 yılları arasında zorla yerinden edilme, köy ve yerleşim birimlerinin boşaltılması ve yıkılması, mülkiyet ve geçim kayıpları, ağır insan hakları ihlalleri, faili meçhul cinayetler, zorla kaybetmeler ve yargısız infazlarla yüzleşme; bu yerleşim yerlerine geri dönüşün sağlanması, hakikat ve adaletin tesisi amacıyla çeşitli düzenlenmeler yapılmasıdır.

Kapsam

MADDE 2- (1) Bu Kanun; Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde yoğunlaşan silahlı çatışma, olağanüstü hâl ve güvenlik politikaları dolayısıyla 1980-2026 yılları arasında yürütülen faaliyetler nedeniyle zarar gören gerçek kişiler ile özel hukuk tüzel kişilerinin zararlarını kapsar.

Tanımlar

MADDE 3- (1) Bu Kanunda geçen;

- a) Bakan: İçişleri Bakanını,
- b) Bakanlık: İçişleri Bakanlığını,
- c) Komisyon: Hakikat ve Adaletin Tesisi Komisyonunu,
- ç) Kurul: İl zarar tespit kurullarını, ifade eder.

Genel ilkeler

MADDE 4- (1) Bu Kanunun amacı ve kapsamı doğrultusunda kurulan Komisyon ve kurullar, geçmişte yaşanan ağır insan hakları ihlallerinin cezasızlığının sona erdirilmesi ile hakikat ve adaletin tesisi ilkeleri doğrultusunda hareket ederler.

(2) Komisyonun genel olarak görevi, hakikat ve adaletin tesisi için araştırma ve incelemeler yaparak ilgili kamu kurum ve kuruluşları yönlendirmektir. Komisyonun doğrudan maddi tazmin veya eski haline getirme yetkisi yoktur. Bu görevler, ilgili kamu kurum ve kuruluşları aracılığıyla yerine getirilir.

(3) Kurulların genel olarak görevi maddi zararların varlığını, boyutunu ve tazminat miktarını belirlemektir.

(4) Bu Kanunun kapsamına giren suçlarda ceza zamanaşımı işlemez.

(5) Komisyon ve kurullar; geri dönenlerin ayrımcılığa uğramamasını, kamu hizmetlerine eşit erişimini, terk edilen mal ve mülkün mümkün olduğunca iadesini, bunun mümkün olmaması hâlinde uygun ve adil tazminini sağlayacak şekilde çalışmalarını yürütürler.

İKİNCİ BÖLÜM

Hakikat ve Adaletin Tesisi Komisyonu

Komisyonun oluşumu

MADDE 5- (1) 1/1/1980 ile bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarih arasında, silahlı çatışma, olağanüstü hâl, güvenlik uygulamaları, terörle mücadele faaliyetleri veya bunlarla bağlantılı eylem ve ihmaller sonucunda zorla ya da fiilen yerinden edilen kişilerin ve ailelerinin haklarını iade etmek; gönüllü, güvenli, onurlu ve sürdürülebilir geri dönüşlerini sağlamak; yerleşim yerlerinin sosyal ve ekonomik olarak yeniden ayağa kaldırılmasını temin etmek; zararları gidermek ve ağır insan hakları ihlalleri, faili meçhul cinayetler, zorla kaybetmeler ve yargısız infazlarla yüzleşme; manevi zararların tam ve etkili giderimi, hakikat ve yüzleşmenin

sağlanması, zorunlu geri dönüşün önündeki yapısal engellerin kaldırılması amacıyla çalışmalar yürütmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde Hakikat ve Adaletin Tesisi Komisyonu kurulmuştur.

(2) Komisyonun üye sayısı on ikidir. Siyasi parti grupları tarafından bu Kanunun yayımını takip eden on beş gün içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına Komisyon üyeliği için üçer aday bildirilir. Komisyon üyelerinin seçimi, siyasi parti grupları tarafından önerilen adayların Genel Kurulca işaret oyu ile onaylanması ile tamamlanır.

(3) Komisyon, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir ay içinde oluşturulur.

(4) Komisyon Başkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı tarafından Komisyon üyeleri arasından seçilir.

(5) Komisyonun görev süresi beş yıldır. Yasama döneminin bitmesi veya herhangi bir başka neden ile Komisyon üyeliği düştüğünde aynı usulle yeni üye seçilir ve yeni üye kalan süreyi tamamlar.

Komisyonun görev ve yetkileri

MADDE 6- (1) Komisyon bu Kanunun amacı ve beşinci maddenin birinci fıkrasına doğrultusunda araştırma ve çalışmalar yürütür ve yerinde incelemelerde bulunur.

(2) Komisyonun toplantılarına; hukukçular, insan hakları savunucuları, tarihçiler, sosyologlar, zarar görenlerin aileleri ve tanıklar davet edilebilir ve bunların görüşlerinden yararlanılır.

(3) Komisyon, göreviyle ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerden bilgi isteyebilir ve belge alabilir. Komisyon, gerekli gördüğü hâllerde ilgili kişi ve uzmanların bilgisine başvurabilir.

(4) Komisyon, yaptığı inceleme ve araştırmalar sonucu, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına önerilerde bulunur.

(5) Komisyonun maddi zararlarının tazmini konusunda yetkisi zararların tespiti ve bu zararların tam ve etkili giderimi için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına önerilerde bulunmak ile sınırlıdır.

Başvuru

MADDE 7- (1) Komisyona başvurular, 1/11/1984 tarihli ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanunda belirlenen esaslara göre, medeni hakları kullanma ehliyetine sahip Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile Türkiye’de ikamet eden yabancı gerçek kişiler tarafından yapılabilir.

(2) 17/7/2004 tarihli ve 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılansısı Hakkında Kanun hükümlerine veya diğer mevzuata göre daha önceden adli veya idari yollara başvurmak Komisyona başvuruya engel değildir.

Komisyonun çalışma usul ve esasları

MADDE 8- (1) Komisyonun toplantı yeter sayısı üye tam sayısıdır. Komisyon, kararlarını üye tam sayısının dörtte üçü ile verir. Oylamalarda çekimser oy kullanılamaz.

(2) Komisyon gündemi Komisyon Başkanı tarafından belirlenir.

(3) Komisyon, gerekli inceleme ve araştırmaları resen yapabileceği gibi, başvuru üzerine de yapabilir.

(4) Komisyon tarafından başvuru sahiplerine inceleme ve araştırma sonuçları hakkında bilgi verilir.

(5) Komisyon, yapılan inceleme sonucu, zararı veren kamu görevlisinin kişisel kusuru bulunduğu tespit edilmesi durumunda, ilgililer hakkında cumhuriyet başsavcılığına suç duyurusunda bulunur.

(6) Komisyon, çalışmaları sonucu hazırladığı raporda, tespit edilen manevi zararların giderimi konusunda ne yapılabileceği konusundaki öneriler de bulunur. Toplumsal barışın ve hakikatin ortaya çıkarılması, mağdurların tanınması, zararların giderilmesi, gönüllü ve güvenli geri dönüşün sağlanması, hukuk devletinin güçlendirilmesi, eşit yurttaşlığın güvence altına

alınması ve geçmişteki ağır ihlallerin bir daha yaşanmamasını sağlayacak kurumsal güvencelerin sağlanmasına yönelik önerilere raporda yer verilir.

(7) Komisyon, görevi ile ilgili olarak hazırladığı, tespit ve önerilerini içeren bu raporu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar. Komisyonun raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca Bakanlık ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına gönderilir. Bakanlık ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları, rapor doğrultusunda önerilen işlemleri bir yıl içinde yerine getirir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İl Zarar Tespit Kurulları

İl zarar tespit kurulu

MADDE 9 – (1) İl zarar tespit kurulları; bu Kanunun amacı ve kapsamı doğrultusunda maddi zararlara ilişkin yapılacak başvuruları değerlendirmek üzere, ilgili illerde bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir ay içinde kurulur.

(2) Kurullar, bir başkan ve on üyeden oluşur. Valinin görevlendireceği vali yardımcısı kurulun başkanı; hazine ve maliye, çevre ve şehircilik, tarım ve orman, sağlık, sanayi ile ticaret konularında uzman ve o ilde görev yapan kamu görevlilerinden vali tarafından belirlenecek birer kişi ile il baro yönetim kurulunca baroya kayıtlı olanlar arasından görevlendirilecek bir avukat, il ziraat odası ile il mimar ve il mühendisler odasının belirleyeceği birer kişi kurulun üyesidir. Kurulun başkan ve üyeleri her yıl ocak ayının ilk haftasında yeniden belirlenir. Eski üyeler yeniden görevlendirilebilirler. İş yoğunluğuna göre aynı ilde birden fazla kurul kurulabilir.

(3) Kurul, salt çoğunlukla toplanır ve kararlar üye tam sayısının salt çoğunluğuyla alınır. Kurulun çalışma esas ve usulleri Bakan tarafından yönetmelikle belirlenir.

Kurulun görevleri

MADDE 10- (1) Kurulun görevleri şunlardır:

- a) Başvuru hâlinde bu Kanun kapsamına giren zararları tespit etmek.
- b) Tespit edilen zararın maddi tazmin tutarını belirlemek.
- c) Bu Kanun kapsamına giren bir zararının bulunmadığının tespit edilmesi hâlinde, buna ilişkin karar tutanağı düzenleyerek bir örneğini ilgiliye tebliğ etmek.

Başvurunun değerlendirilmesi

MADDE 11- (1) İlgili kişilerin bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde, ilgili valiliğe veya kaymakamlığa başvurmaları hâlinde gerekli işlemlere başlanır.

(2) Kurul, zarar görenlerce yapılacak her başvuru ile ilgili çalışmalarını başvuru tarihinden itibaren altı ay içinde tamamlar.

(3) Kurul, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından başvuru konusu ile ilgili her türlü bilgi ve yardımcı isteyebileceği gibi, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanları bilirkişi olarak da görevlendirebilir. Kurul, gerekli gördüğü uzmanları çalıştırabilir veya bunlardan görüş alabilir.

(4) Kurulların sekreterlik hizmetleri valiliklerce yürütülür.

(5) Kurulların giderleri Bakanlık bütçesinden karşılanır.

(6) Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılansması Hakkında Kanun hükümlerine veya diğer mevzuata göre daha önceden adli veya idari yollara başvurmak kurullara başvuru yapmaya engel değildir.

Zararların tespiti

MADDE 12- (1) Zararlar, zarar görenin ve tanıkların beyanı, adli, idarî ve askerî mercilerdeki bilgi ve belgeler göz önünde tutularak olayın oluş şekli ve zarar görenin aldığı tedbirlere göre, zarar görenin varsa kusur veya ihmalinin de göz önünde bulundurulması suretiyle, hakkaniyete ve günün ekonomik koşullarına uygun biçimde, kurul tarafından doğrudan doğruya veya bilirkişi aracılığı ile belirlenir.

(2) Taşınmaza ilişkin zarar tespitinde 4/11/1983 tarihli ve 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun 11 inci maddesinde belirtilen kıymet takdiri esasları kıyasen uygulanır.

(3) Kurullar; başvurucunun talebi üzerine keşif icra etmekle yükümlüdür. Keşfi yapılan her dosya zaman kaybetmeksizin ilgili kurula en geç bir hafta içerisinde teslim edilir.

(4) Zarar tazmini için tapusu olmayan köy ve mezralarda beyannamelere göre, beyanname olmayan köy ve mezralarda ise son yirmi yıllık zilyetlik durumuna göre arazi zilyedinin zararının tazmini yoluna gidilir.

(5) Daha önce herhangi bir mevzuata göre ilgililere tazminat ödenmişse, bu tutar kurulun kararına göre belirlenen tazminat miktarından mahsup edilir.

Yaralanma, sakatlanma ve ölüm hâllerinde tazmin

MADDE 13- (1) Yaralanma, sakatlanma ve ölüm hâllerinde (15.000) gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımı sonucunda bulunan miktarın;

a) Yaralananlara altı katı tutarını geçmemek üzere yaralanma derecesine göre,

b) Çalışma gücü kaybı, yetkili sağlık kuruluşları tarafından üçüncü derece olarak tespit edilenlere beş katından otuz katı tutarına kadar,

c) Çalışma gücü kaybı, yetkili sağlık kuruluşları tarafından ikinci derece olarak tespit edilenlere otuz katından altmış katı tutarına kadar,

ç) Çalışma gücü kaybı, yetkili sağlık kuruluşları tarafından birinci derece olarak tespit edilenlere altmış katından seksen katı tutarına kadar,

d) Ölenlerin mirasçılarına yüz katı tutarında, nakdî ödeme yapılır.

(2) Nakdî ödemenin tespitine esas tutulacak miktar, ödeme yapılmasına ilişkin valinin veya Bakanın onayı tarihinde geçerli gösterge ve katsayı rakamları esas alınarak belirlenir.

(3) Birinci fıkranın (d) bendine göre belirlenen nakdî ödemenin mirasçılara intikalinde 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun mirasa ilişkin hükümleri uygulanır.

(4) Cumhurbaşkanı, nakdî ödemeye esas tutulan gösterge rakamını yüzde otuza kadar artırmaya veya kanunî sınıra kadar indirmeye yetkilidir.

(5) Nakdî ödemenin şekli, tutarı, yaralanma ve sakatlık derecelerinin tespitine ilişkin esas ve usuller Bakan tarafından yönetmelikle belirlenir.

Kararlara itiraz

MADDE 14- (1) Kurulların verdiği kararlara, kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde kararı veren kurula itirazda bulunulabilir. Kurul yapılan itirazı bir ay içinde sonuçlandırır.

(2) Kurulların verdikleri nihai kararlara, kararın tebliği tarihinden itibaren altmış gün içinde idare mahkemelerinde dava açılabilir.

Denetim ve sorumluluk

MADDE 15- (1) Kurullar, Bakanlık tarafından denetlenir.

(2) Bu Kanuna göre zarar tespit işlemlerinde görevlendirilen kişilere karşı bu görevleri nedeniyle veya görevleri sırasında işlenen suçlar hakkında Devlet memurlarına karşı işlenen suçlara; bu kişilerin bu görevleri sırasında işledikleri suçlar hakkında ise Devlet memurlarının işledikleri suçlara ilişkin hükümler uygulanır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Son Hükümler

Yönetmelik

MADDE 16- (1) Bu Kanuna göre çıkarılması gereken yönetmelikler, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir ay içinde İçişleri Bakanı tarafından yürürlüğe konulur.

Yürürlük

MADDE 17- (1) Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 18- (1) Bu Kanun hükümlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Cumhurbaşkanı yürütür.